

УДК 378:37.013.42-051
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/14>

Наталія ОЛЕКСЮК, д-р пед. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-1538-1470
e-mail: n_oleksiuk@tntpu.edu.ua

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Надія ЧЕРНУХА, д-р пед. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-5250-2366
e-mail: nmchernukha@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Вступ. У наш час зростає актуальність переосмислення теоретичних засад і практичних механізмів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої та передвищої освіти України.

Методи. У пропонованому дослідженні використано аналіз джерел дослідницького пошуку; синтез, порівняння, систематизацію та узагальнення інформації для з'ясування стану розробленості проблеми, визначення концептуальних засад її розв'язання, а також для виокремлення умов ефективності й обґрунтування шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у контексті сьогодення.

Результати. Теоретично обґрунтовано нові підходи до формування у здобувачів освіти професійної готовності до соціально-педагогічної роботи в умовах воєнного / повоєнного періоду в Україні; розкрито принципи й послідовність організації освітнього процесу на різних рівнях їхньої професійної підготовки; подальшого розвитку набули системний, комплексний і міждисциплінарний підходи до організації освітнього процесу; виокремлено педагогічні умови, що визначають успішність професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів й обґрунтовано шляхи її оптимізації у закладах вищої і передвищої освіти.

Висновки. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у сучасній Україні постала перед багатьма складними викликами, а тому потребує суттєвого оновлення змісту й механізмів. Результати наукового пошуку продемонстрували необхідність продовження дослідження різних аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема до роботи з вразливими категоріями населення та ресурсного забезпечення цього напрямку діяльності закладів вищої та передвищої освіти в умовах воєнного стану. Акцентовано на практичному значенні отриманих результатів для підготовки соціальних педагогів в умовах сучасних соціалізаційних викликів.

Ключові слова: оптимізація форм, професійна освіта, професійні компетентності, соціальна відповідальність, соціальний педагог, складові професійної підготовки, сфери впливу, удосконалення змісту.

Вступ

Постановка проблеми. Виклики, з якими зіткнулося сучасне українське суспільство в умовах воєнної агресії росії (тут і далі збережено орфографію авторів), спричинюють необхідність глибоких економічних, соціальних і культурних перетворень та висувають принципово нові вимоги до підготовки фахівців різних галузей. Ця необхідність насамперед обумовлена появою нових категорій вразливого населення, що з'явилися в українському соціумі внаслідок війни: вимушено переміщені особи, біженці, діти війни, учасники бойових дій / ветерани війни та їх сім'ї, сім'ї загиблих захисників / захисниць, жителі деокупованих територій та ін. Усвідомлюючи ті проблеми, з якими стикаються наші громадяни в частині адаптації та реадaptaції до змінених обставин життя, зауважимо, що надання професійної допомоги в цих умовах вимагає якісно нових підходів і методів від фахівців соціальної роботи та соціальної педагогіки. Актуальність проблеми пов'язана значним розширенням поля професійної соціально-педагогічної діяльності, гострою необхідністю надання соціально-педагогічних послуг на рівні громади, окремих інституцій, на рівні сім'ї та міжособистісному рівні. Зростає, наприклад, затребуваність соціальних педагогів у роботі дитячих таборів оздоровлення дітей, діяльність яких нині має не лише оздоровчу, а й реабілітаційну спрямованість і де "позиція старшого наставника є гуманною і ґрунтується на захисті прав дитини та мотивує підлітків до саморозвитку" (Сватенков, & Сватенкова, 2023, с. 73). Так само змінюється характер запиту на соціально-педагогічні послуги в закладах середньої освіти, у яких основний акцент має "стосуватися захисту психічного здоров'я і психологічного благополуччя дітей шкільного віку" (Чуйко, 2023). Ця теза підтримується дослідницею Л. Тимчук, (2023), яка вказує, що сучасні фахівці повинні володіти "не тільки необхідними знаннями і сформова-

ними базовими компетентностями людини XXI ст., але й готові проводити свою діяльність та надавати кваліфіковану психолого-педагогічну підтримку й допомогу в нестандартних (кризових, екстремальних) умовах... створювати позитивний простір взаємодії, надавати емоційну підтримку, володіти стратегіями гармонізації та самовідновлення". Звідси, на думку автора, важливою є "необхідність підвищення професійної компетентності соціальних педагогів у напрямі використання сучасних цифрових технологій у процесі надання психолого-педагогічної підтримки" (Тимчук, 2023, с. 34). Зважаючи на швидкий розвиток цифрових технологій, актуальним є питання підвищення цифрової грамотності майбутніх фахівців (Токарук, & Чернуха, 2024), що дає змогу інтегрувати інноваційні підходи в навчальний процес. Отож, з огляду на окреслені реалії, проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у контексті сьогодення є надзвичайно гострою. Автори статті звернулися до аналізу наукових доробків щодо зазначеної проблеми за останні п'ять років. Проте використання багатьох теоретичних положень датовано більш раннім періодом розвитку соціально-педагогічної науки, теорії та практики в українському суспільстві.

Аналіз досліджень та публікацій. Підготовка майбутніх соціальних педагогів в Україні здійснюється на різних рівнях і передбачає:

- допрофесійну підготовку у закладах загальної середньої освіти, волонтерських групах, курсах при закладах вищої (довузівську підготовку);
- навчання в закладах передвищої освіти;
- навчання в закладах вищої освіти;
- перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців-практиків (курси, стажування) та підготовку науково-викладацьких кадрів в аспірантурах і докторантурах освітніх закладів, наукових установ і організацій.

© Олексюк Наталія, Чернуха Надія, 2024

Водночас для здобувачів усіх зазначених рівнів освіти доступними є очна, заочна (дистанційна), змішана й дуальна форми організації освітнього процесу.

Ознаками професійного становлення соціального педагога є:

- прагнення ефективно працювати в обраній галузі, що може бути охарактеризовано як повага до професії;
- наявність відповідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а також особистісних якостей, здібностей, рис характеру, рівня інтелектуального та фізичного розвитку, що забезпечує здатність якісно виконувати професійні обов'язки;
- можливість вирізняти, аналізувати та розв'язувати проблеми, що виникають під час професійної діяльності;
- усвідомлення необхідності самовдосконалення та прагнення подальшого професійного зростання (Чернуха, 2021).

Особистість набуває цих ознак насамперед в освітньому закладі під час здобування професійної освіти.

Ознаками нових підходів до формування змісту підготовки соціальних педагогів є орієнтація на суспільний запит на ринку праці. Цьому сприяє "налагодження тісної партнерської взаємодії між закладами освіти та профільними установами, організаціями, стейкхолдерами освітніх програм, майбутніми роботодавцями, які беруть активну участь у підготовці кадрів" (Верхоляк, 2018). У багатьох закладах вищої освіти представники організацій-партнерів, соціальних служб входять до складу програмних рад і мають змогу реально впливати на зміст освітніх програм, коригувати їх відповідно до запитів, які вносить суспільство та поточна ситуація в країні.

Дослідники Л. Школяр, Н. Бирса (2023) зауважують, що нині "відбулась переорієнтація надання послуг, з основним акцентом на психологічну, правову та матеріальну підтримку внутрішньо переміщених осіб, людей з низьким рівнем доходу та тими, хто втратив стабільний дохід через воєнні події". І далі автори наголошують на необхідності оновлення у змісті освітніх програм з підготовки фахівців соціальної роботи за напрямками: "Медико-соціальна підготовка", "Правова підготовка", "Фахова підготовка", "Робота в громадах", "Менеджерська підготовка".

Виклики, з якими нині зіткнулася професійна освіта, пов'язані також із практиками організації навчання в умовах воєнного стану. "Війна спричиняє серйозну і довготривалу шкоду як системі освіти, так і суспільству в цілому" (Локшина та ін., 2022, с. 16). Насамперед це пов'язано із тими об'єктивними чинниками, що сформувалися в українському соціумі внаслідок воєнної агресії росії, та руйнацією безпечної і захищеного простору отримання і надання освітніх послуг. Маємо констатувати, що безпечний освітній простір стає дедалі актуальнішим завданням адміністрування й організації освітнього процесу в університетах, а вимушене переміщення освітніх закладів в інші місця, загроза життю і здоров'ю здобувачів й надавачів освітніх послуг, перебої з електропостачанням тощо є потужними факторами впливу на її забезпечення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад професійної підготовки соціальних педагогів до роботи в сучасних умовах та виявленні шляхів її оптимізації, актуалізації дієвих практик удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів.

Методи

У процесі дослідження було використано такі методи, як: аналіз джерел дослідницького пошуку, синтез,

порівняння, систематизація та узагальнення інформації для з'ясування стану розробленості проблеми, визначення концептуальних засад її розв'язання, а також для виокремлення умов ефективності й обґрунтування шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у контексті сьогодення, що орієнтовані на забезпечення комплексності аналізу проблеми підготовки соціальних педагогів в умовах сучасних реалій.

Результати

Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах військової агресії росії в Україні і викликів, пов'язаних із нею, вимагають опори на ті принципи підготовки, які, на наш погляд, найоптимальніше висвітлюють закономірності формування особистості фахівця та забезпечують взаємозв'язок загальної та профільної освіти, а саме: принципу цілісності й фундаменталізації; системності; науковості; взаємозв'язку теоретичного навчання та практичної підготовки; міжпредметних зв'язків; наочності та доступності; прогностичності; контекстності; відкритості, варіативності, гнучкості й динамічності системи підготовки; наступності змісту різних рівнів підготовки фахівців; принцип контролюваності тощо (Караман, 2016).

До зазначених принципів можна додати й такі: інтеграції, толерантності, активності та самостійності, інформативності, соціального партнерства та співробітництва, оптимального поєднання різних форм і методів фахової підготовки, специфічні тощо. На нашу думку, саме ці принципи є об'єктивним підґрунтям для формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів в екстремальних умовах війни. Особливості професійної підготовки фахівців зумовлюються як теоретичними засадами, так і практичними підходами, що забезпечують необхідні педагогічні умови для консультативної діяльності (Пождаєва, 2012). Зауважимо, запропоновані принципи професійної підготовки соціальних педагогів в сучасних реаліях перебувають у постійному теоретико-методологічному розвитку, є відкритими до інноваційних змін, доповнень, а їхня змістова складова перебуває у постійній трансформації відповідно до соціалізаційних й освітніх викликів, спричинених війною в Україні.

Нині підготовку майбутніх соціальних педагогів в Україні здійснюють за двома спеціальностями: 231 "Соціальна робота" (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет", Запорізький національний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Український державний університет імені Михайла Драгоманова та ін.) та 011 "Освітні, педагогічні науки" (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Криворізький державний педагогічний університет, Рівненський державний гуманітарний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, та ін.). Маємо зауважити, що обидві спеціальності дають змогу розширити спеціалізації для здобувачів освіти в межах відповідних освітньо-професійних / наукових програм (далі ОП / НП), що забезпечує комплексний підхід у їхній підготовці та розширює можливість їхнього подальшого працевлаштування (табл. 1). Перелік ОП/НП та спеціалізацій підготовки майбутніх соціальних педагогів є частково вибіркоким і не обмежується даними, що містяться в табл. 1.

Таблиця 1

Перелік освітньо-професійних/наукових програм підготовки майбутніх соціальних педагогів

Спеціальність	Освітньо-професійні / наукові програми
231 "Соціальна робота"	Соціальна робота
	Соціальна педагогіка
	Соціальна реабілітація
	Моніторинг і оцінка соціальних програм
	Соціальна робота. Соціальна педагогіка
	Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія
	Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг
011 "Освітні, педагогічні науки"	Соціальна педагогіка
	Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю
	Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю
	Інклюзивна освіта
	Позашкільна освіта
	Позашкільна освіта. Педагогіка дозвілля
	Організація освітнього середовища

Аналіз змістового наповнення ОП / НП підготовки майбутніх соціальних педагогів підтверджує їхню спрямованість на якісну підготовку висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в професійній діяльності. ОП / НП, що діють у межах спеціальності 231 "Соціальна робота", фокусуються на підготовку соціальних працівників, що здійснюватимуть соціально-педагогічну діяльність в закладах освіти, з дітьми та сім'ями, в інклюзивному середовищі. Зазначені ОП / НП зорієнтовані як на традиційні, так й інноваційні засоби викладання та навчання (напр., ОП "Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія" поряд із традиційними засобами – психологічні засоби; ОП "Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг" засоби коучингу). Випускники ОП / НП "Соціальна педагогіка", що діють у межах спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки" (напр., ОП "Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю") можуть займати посади як фахівця в галузі освіти (працювати педагогом-організатором; інспектором з виховної роботи; керівником громадського об'єднання, гуртка, секції, молодіжного центру; організатором позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми та молоддю; вихователем соціального гуртожитку, реабілітаційного центру, оздоровчого табору; фахівцем з питань молоді), так і фахівця недержавного сектору соціально-виховної роботи (працювати керівником громадського об'єднання, молодіжного центру, гуртка, студії; фахівцем дитячого будинку, соціального притулку, наркологічного центру, центру розвитку і планування сім'ї, приймачем розподільника; консультантом служби "Телефон довіри", фахівцем з організації дозвілля при громадській організації, благодійному фонді) тощо (Гордєєва, 2013; Освітньо-професійна..., 2019; Освітньо-професійна..., 2022; Освітньо-професійна..., 2023).

Окреслені тенденції вказують на розширення поля діяльності фахівців, що навчаються за освітніми програмами "Соціальна педагогіка", а також на готовність закладів освіти гнучко реагувати на запити та потребу ринку праці, прогнозувати соціальні й освітні процеси. Важливою у цьому зв'язку є орієнтація на

"розроблення сучасних теорій, концепцій, моделей, технологій, форм і методів соціально-педагогічної роботи з різними категоріями / підкатегоріями осіб в умовах війни; розроблення й реалізацію програм, які підвищують компетентність соціального педагога, а отже – посилюють його готовність до виконання професійних завдань і професійну майстерність" (Пахомова, 2015, с. 27).

Як було зауважено, необхідність удосконалення змісту професійної підготовки соціальних педагогів зумовлюється розширенням сфери професійного впливу фахівця, а саме появою нових категорій осіб (особи / сім'ї, які постраждали внаслідок війни (мігранти (внутрішньо та зовнішньо переміщені особи); жителі деокупованих територій; жителі окупованих територій); сили оборони України (військовослужбовці ЗСУ; комбатанти; демобілізовані; ветерани війни; ті, хто перебуває у полоні / повернувся з нього; ті, хто зник безвісти; загиблі Захисники / Захисниці та члени сімей усіх зазначених категорій учасників бойових дій)) та збільшенням чисельності (конtingенту) осіб / сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах (осіб з інвалідністю, жертв насильства, бездомних, безробітних, неповних сімей, родин, які пережили втрату, одиноких громадян похилого віку та ін.).

З метою якісної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи із зазначеними категоріями осіб, ОП/НП передбачає вивчення здобувачами вищої освіти таких навчальних дисциплін, як: соціально-педагогічна робота з різними категоріями та групами клієнтів, технології соціально-педагогічної роботи, соціальний (соціально-педагогічний) супровід (Освітньо-наукова..., 2023), захист дитинства в Україні, соціальна реабілітація, соціальна терапія, соціально-педагогічна робота з внутрішньопереміщеними особами, соціально-педагогічна робота із сім'ями військовослужбовців / ветеранів війни, соціально-педагогічна робота з дітьми війни, соціально-педагогічна робота з вразливими категоріями осіб, перша психологічна допомога та самопоміччя та ін. (Освітньо-професійна..., 2022). Актуальною є підготовка здобувачів вищої освіти до роботи в мультидисциплінарних командах, започаткована в багатьох закладах освіти шляхом внесення до ОК/ВК навчальної дисципліни "Методика організації діяльності міждисциплінарної команди" (Освітньо-професійна..., 2019; Освітньо-

професійна..., 2022; Освітньо-професійна..., 2023).
 Автори статті підкреслюють, що конкретизація та детальніший аналіз нових дисциплін, які вводять до ОП / НП відповідно до сучасних реалій, може бути предметом подальших наукових розвідок.

Основа професійної підготовки соціальних педагогів в умовах сьогодення становить компетентнісний підхід, структура якого охоплює такі компоненти – мотиваційно-ціннісний, професійно-особистісний, гностично-технологічний і функціонально-рольовий. У своїй сукупності вони орієнтують на формування у здобувачів вищої освіти відповідних знань, умінь і навичок, а також комплекс професійно важливих якостей.

Варто підкреслити, інноваційна парадигма сучасної освіти має у своєму розпорядженні арсенал нових методів і форм навчання, здатних підвищити якість фахової підготовки соціальних педагогів на засадах теорій соціального розвитку, соціальної адаптації, індивідуалізації, міждисциплінарності, ресурсності тощо.

Знання, яких набувають майбутні соціальні педагоги у процесі професійної підготовки, відображаються у відповідних освітніх компонентах ОП / НП. Якість підготовки фахівців зумовлюється багатьма чинниками, одним із найважливіших є збалансованість теоретичної (обов'язкової (далі – ОК) / вибіркової (далі – ВК)) та практичної складових. Чинним стандартам відповідних спеціальностей відповідають зазначені у проаналізованих нами ОП / НП співвідношення обов'язкових компонентів загальної (далі – ОК ЗП) і професійної підготовки (далі – ОК ПП), вибіркового компонентів загальної (далі – ВК ЗП) та професійної підготовки (далі – ВК ПП), ОК і ВК підготовки загалом. Згідно з дослідженням З. Фалинської (2006), практична підготовка є основою для формування професійних навичок, що відображається у співвідношенні теоретичних і практичних компонентів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Збалансованість теоретичної (обов'язкової / вибіркової) і практичної складових професійної підготовки соціальних педагогів

Освітні компоненти	Частка освітніх компонентів у ОП / НП
ОК	75 % від загальної кількості кредитів
ОК ЗП	10–15 % від загальної кількості кредитів
ОК ПП	45–55 % від загальної кількості кредитів
Практика	10–15 % від загальної кількості кредитів
ВК	25 % від загальної кількості кредитів
ВК ЗП	5 % від загальної кількості кредитів
ВК ПП	20 % від загальної кількості кредитів
Усього	100 %

Проте, з огляду на дедалі більшу необхідність у наданні комплексних соціальних послуг, велику кількість осіб, які їх потребують, та складність проблем, що їх покликаний нині вирішувати соціальний педагог, вважаємо за необхідне в майбутньому збільшити кількість годин, виділених на практичну підготовку майбутніх фахівців, зокрема й на навчальні практики. Окрім того, пропонуємо розширити види практик і конкретизувати їхній зміст і завдання через профілювання. Наприклад, доцільним і затребуваним часом є введення в освітній процес Київського національного університету імені Тараса Шевченка ОП "Соціальна педагогіка" для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти волонтерської практики. Дискусійним, на наш погляд, може бути перепрофілювання стажерської (навчальної, виробничої) практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у профілактичну (корекційну, реабілітаційну тощо), залежно від особливостей ОП чи індивідуальної траєкторії навчання здобувача освіти. Це допомогло б майбутньому фахівцю поглибити отримані теоретичні знання та якісніше опанувати уміннями й навичками професійної діяльності, оволодіти її специфікою.

Важливою умовою поліпшення практичної складової підготовки фахівців у галузі соціальної роботи є також зміна або удосконалення процесу проходження практики. Зокрема, особливої актуальності набувають питання якісної супервізії з боку кураторів від освітнього закладу, оскільки студенти реально стикаються з проблемами емоційного виснаження, психологічного вигорання, втоми. Ця ситуація пов'язана з необхідністю

реального й іноді оперативного залучення студентів у професійні практики, нестандартністю ситуацій, що виникають на місцях практики та потребують мобілізації психологічних і психічних ресурсів. До прикладу, через тиждень після початку війни у 2022 р. на кафедрі звернулись центри тимчасового притулку для дітей, яких евакуювали з місць воєнних дій. Потреба у фахівцях – соціальних педагогах, була екстреною. Студенти реально залучались у роботу "з коліс", і часто потребували психологічного супроводу й підтримки.

Ще одним із першочергових завдань удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах сьогодення є оптимізація її форм і методів підготовки, що відображається в активному використанні інноваційних технологій та підходів дистанційного навчання (пов'язано із загрозю життя / здоров'ю чи перебуванням здобувача освіти на великій відстані від ЗВО) й інтерактивних методів (тренінгів, ситуаційних задач, майстер-класів, пресконференцій, кейс-методів, ігрового навчання, круглих столів, мультимедійних лекцій і практичних занять тощо), а також поєднання теорії з практикою (у межах дуальної освіти, проведення спільних занять, вебінарів із партнерами, стейкхолдерами та роботодавцями) (Чернуха, 2021, с. 326).

Окрім зазначеного, вважаємо надзвичайно актуальним упровадження елементів навчання на випередження. Наприклад, у багатьох ОП / НП передбачені ОК / ВК (або виділено окремі модулі в межах ОК / ВК), спрямовані на ознайомлення майбутніх соціальних педагогів з технологіями раннього втручання (міждисциплінарної допомоги сім'ям з дітьми раннього віку (від народження

до трьох років), у яких є порушення розвитку); моделлю Барнахус (захист і соціально-психологічна підтримка у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства); соціально-педагогічною профілактикою адикцій (напр., медіа-, інтернет-адикцій, інформаційної агресії тощо). Наприклад, під час ознайомлення з технологіями раннього втручання студенти отримують знання та навички роботи у сімейно-центричній моделі раннього втручання, опановують практики побудови партнерської співпраці з батьками, вчать працювати у трансдисциплінарній моделі командної роботи (Казаннікова, 2018, с. 208). Під час вивчення моделі Барнахус – долучаються до спостереження за роботою багатопрофільної міжвідомчої команди у складі слідчих, представників кримінального судочинства, служб захисту дітей, психологів, медпрацівників, які співпрацюють, щоб забезпечити дітям-жертвам і свідкам насильства ефективний захист і правосуддя, дружнє до дитини (Олексюк, 2022, с. 47).

Особливою ланкою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є їхня участь у волонтерській діяльності. Це може бути формальне задоволення вимог для отримання заліку чи завершення практики або реальне прагнення отримати фахові знання в майбутній професії, розвивати навички спілкування з клієнтами. За словами студентів, їхній основний інтерес полягає у спілкуванні з професіоналами з обраної галузі, ознайомленні з новими методиками й технологіями, що може сприяти їхньому професійному зростанню та подальшому успішному працевлаштуванню. Комбінування навчання й волонтерської діяльності дає змогу студентам розвивати лідерські якості та виховувати патріотизм. Вони навчаються бути відповідальними, керувати командами та долати виклики в екстремальних умовах (Олексюк, 2022, с. 49). Майбутні соціальні педагоги, комбінуючи навчання та волонтерську роботу, втілюють у собі справжні цінності громадянської активності та виявляють неперевершену силу волі до перемоги в умовах війни. Як засвідчує досвід закладів освіти, найпоширенішими напрямками волонтерства серед здобувачів за згаданими ОП / НП є робота з ВПО, ветеранами війни та їхніми сім'ями, сім'ями загиблих Захисників / Захисниць, пораненими військовослужбовцями, а також ресурсна допомога (напр., плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, проведення благодійних ярмарків тощо).

Важливим складником професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів нині є самоосвіта, саморозвиток, відповідальність, дисциплінованість, гнучкість у ухваленні рішень, стресостійкість. У переважній більшості проаналізованих авторами статті ОП / НП (78 %) передбачені ОК / ВК з основ самовиховання й саморозвитку, успішної діяльності, соціальної відповідальності, тайм-менеджменту, іміджології тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграють "гостьові лекції" на які запрошують успішних і соціально активних у професії фахівців. Маємо також відзначити важливість для професійного становлення майбутніх фахівців соціально-педагогічної діяльності особистого прикладу викладачів, представників організацій-партнерів, стейкхолдерів і роботодавців, які беруть участь в освітньому процесі. Адже приклад наставника, партнера допомагає у вихованні моральної, вільної, самостійної та самодостатньої особистості; дає фундаментальні, системні, дієві знання, які згодом здобувач вищої освіти зможе використовувати не тільки в навчанні, але й в особистому та професійному житті; розвиває

особистість із сильним, гнучким мисленням (Піговський, & Олексюк, 2021, с. 26).

Дискусія і висновки

Аналіз наукової літератури та практичного досвіду засвідчив багатоаспектність проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах сьогодення та дав змогу констатувати, що перед закладами освіти постає багато викликів щодо оптимізації освітнього процесу, суттєвого оновлення змісту та механізмів його здійснення. У публікації запропоновано авторське бачення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів як теоретичного і практичного процесу, якому властиві формування професійної компетентності, затребуваних часом компетенцій фахівців соціальної сфери, узагальнення професійних знань, умінь і навичок, що спрямовані на розвиток і саморозвиток особистості, формування успішного професіонала, здатного якісно виконувати поставлені перед ним завдання у складних умовах воєнного часу. Визначено структурні компоненти змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, охарактеризовано принципи, на яких вона ґрунтується.

Окреслено механізми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями осіб. Виокремлено значущість практичної підготовки та навчання здобувачів вищої освіти на випередження. Особливу увагу приділено мотивації майбутніх соціальних педагогів до професії через залучення до процесу професійної підготовки наставників, представників соціальних установ, організацій-партнерів, стейкхолдерів і роботодавців. Актуалізовано ціннісні орієнтири у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів у сучасних реаліях, запропоновано певні зміни в організації освітнього процесу. Надано рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів через розроблення й упровадження спеціалізованих освітніх програм, орієнтованих на підготовку фахівців соціальної сфери в умовах воєнного та поствоєнного часу.

Перспективи подальших досліджень. Вважаємо за необхідне дослідити особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з вразливими категоріями населення та ресурсного забезпечення (зокрема і грантової підтримки) цього напрямку діяльності закладів вищої та передвищої освіти в умовах воєнного стану. Цікавим і цінним може бути подальше дослідження стратегій адаптації освітніх програм до реалій часу, вивчення можливостей інтеграції найкращих світових практик у підготовку соціальних педагогів.

Внесок авторів: Наталія Олексюк – методологія, валідація даних, написання – оригінальна чернетка; Надія Чернуха – концептуалізація, написання – оригінальна чернетка, перегляд і редагування.

Список використаних джерел

- Верхоляк, М. Р. (2018). Теоретико-практична підготовка соціальних педагогів до взаємодії з громадськими дитячими та молодіжними організаціями в умовах парадигми соціальної. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у контексті сучасних реформ"* (с. 24–26). <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Tezy-konferentsii/Teoretiko-praktychna-pidhotovka-sotsial-nykh-pedahohiv-do-vzaemodii-z-hromads-kymy-dytiachymy-ta-molodizhnymy-orhanizatsiiamy-v-umovakh-paradyhmy-sotsial-noi.pdf>
- Гордеева, К. (2013). Професійні цінності соціального педагога як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія: Соціальна педагогіка і соціальна робота*, 1, 113–117. <https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/visnik/2013-soc.pdf>
- Казаннікова, О. В. (2018). Специфіка практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах інклюзивного навчання. *Інноваційна педагогіка*, 3, 206–210.

Караман, О. Л. (2016). Теоретичні засади підготовки соціального педагога у вищому навчальному закладі. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка*, 1, 189–196.

Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). *Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти*. Педагогічна думка.

Олексюк, Н. (2022). Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери як актуальна проблема. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1(6), 46–51. <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/issue/view/NZKhNA1%286%292022/NZKhNA1%286%292022>

Освітньо-наукова програма "Соціальна педагогіка" за спеціальністю 231 "Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти". (2023). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. <https://infopacket.knu.ua/CourseInfo?courseid=35169>

Освітньо-професійна програма "Соціальна педагогіка" за спеціальністю 011 "Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти". (2019). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvanni%20osvitni_prohramy/magistr/fpp/opp_011.php

Освітньо-професійна програма "Соціальна педагогіка" за спеціальністю 231 "Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти". (2022). Київський університет імені Бориса Грінченка. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/il/2023/op_master_sp_2022.pdf

Пахомова, Л. В. (2015). Інноваційні форми підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. У *Сучасні проблеми гуманітаризації професійної підготовки майбутніх педагогів* (с. 27–29). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Пахомова, Л. В. (2020). *Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання інноваційних технологій у професійній діяльності* [Дис. канд. пед. наук, Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"]. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5235>

Пітовський, М., & Олексюк, Н. (2021). Чинники, що впливають на формування соціальної відповідальності майбутнього фахівця соціальної сфери. У *The world of science and innovation. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference* (с. 21–27). <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17432>

Пожидаєва, О. В. (2012). Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Наукові записки*, 6, 133–139. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Pozhidaeva_2012_3.pdf

Сватенков, О., & Сватенкова, Т. (2023). Використання тренінгових технологій для підлітків в умовах рекреаційно-розвивального середовища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціальна робота*, 1(9), 69–74.

Тимчук, Л. І. (2023). Використання освітньо-терапевтичного потенціалу цифрових нарративів у практичній діяльності соціального педагога. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Соціальна робота*, 1(9), 34–39.

Токарук, Л. С., & Чернуха, Н. М. (2024). Процес підвищення цифрової грамотності у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Наука та освіта під впливом глобальних викликів*, 188–192.

Фалинська, З. З. (2006). *Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах* [Автореф. дис. канд. пед. наук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського]. <http://www.disslib.org/praktychna-pidhotovka-majbutnikh-sotsialnykh-pedahohiv-u-vyshchykh-navchalnykh-zakladakh.html>

Чернуха, Н. М. (2021). Сучасний стан і перспективні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 3(102), 322–332. https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/84

Чуйко, О. В. (2023). Шкільне середовище – простір безпеки, підтримки та розвитку дитини. https://www.researchgate.net/publication/372947996_Skilne_seredovise-prostir_bezpeki_pidtrimki_ta_rozvitku_ditini

Школяр, Л., & Бирса, Н. (2023). Особливості професійної підготовки фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні. *Science and Education*, 4. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2023/4_2023/4.pdf

References

Chernukha, N. M. (2021). Current state and promising directions of professional training for future specialists in the social sphere. *Spirituality of the Individual: Methodology, Theory, and Practice*, 3(102), 322–332 [in Ukrainian]. https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/84

Chuiiko, O. V. (2023). School environment – a space for the safety, support, and development of the child [in Ukrainian]. https://www.researchgate.net/publication/372947996_Skilne_seredovise-prostir_bezpeki_pidtrimki_ta_rozvitku_ditini

Educational and professional program "Social pedagogy" of the second (master's) level of higher education in the specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". (2019). Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University [in Ukrainian]. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvanni/osvitni_prohramy/magistr/fpp/opp_011.php

Educational and professional program in Social Pedagogy in the specialty 231 Social Work for the second (master's) level of higher education. (2022). Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University [in Ukrainian]. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/il/2023/op_ma/ster_sp_2022.pdf

Educational and scientific program in Social Pedagogy in the specialty 231 Social Work for the second (master's) level of higher education. (2023). Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian]. <https://infopacket.knu.ua/CourseInfo?courseid=35169>

Falinska, Z. Z. (2006). *Practical training of future social pedagogues in higher educational institutions* [Author's abstract doctoral dissertation, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University] [in Ukrainian]. <http://www.disslib.org/praktychna-pidhotovka-majbutnikh-sotsialnykh-pedahohiv-u-vyshchykh-navchalnykh-zakladakh.html>

Hordieieva, K. (2013). Professional values of a social pedagogue as a relevant socio-pedagogical issue. *Bulletin of Donbas State Pedagogical University. Series: Social Pedagogy and Social Work*, 1, 113–117. <https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/visnik/2013-soc.pdf>

Karaman, O. L. (2016). Theoretical foundations of social pedagogue training in higher educational institutions. *Bulletin of Luhansk National University named after T. Shevchenko*, 1, 189–196 [in Ukrainian].

Kazannikova, O. V. (2018). Specificity of practical training for future social pedagogues in the context of inclusive education. *Innovative Pedagogy*, 3, 206–210 [in Ukrainian].

Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). *Education in the realities of war: Guidelines of the international community*. Ped. Dumka [in Ukrainian].

Oleksyuk, N. (2022). Formation of social responsibility in future specialists of the social sphere as a relevant issue. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Series: Pedagogy. Social Work*, 1(6), 46–51 [in Ukrainian]. <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/issue/view/NZKhNA1%286%292022/NZKhNA1%286%292022>

Pakhomova, L. V. (2015). Innovative forms of preparing future social pedagogues for professional activity. In *Current issues of humanizing the professional preparation of future educators: Proceedings of the All-Ukrainian scientific-methodical seminar* (pp. 27–29). Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University [in Ukrainian].

Pakhomova, L. V. (2020). *Preparation of future social pedagogues to use innovative technologies in professional activity* (Doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Luhansk, Kharkiv) [in Ukrainian]. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5235>

Pihovsky, M., & Oleksiuk, N. (2021). Factors affecting the formation of social responsibility in future specialists in the social sphere. In *The World of Science and Innovation. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference* (pp. 21–27) [in Ukrainian]. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17432>

Pozhidaeva, O. V. (2012). Pedagogical conditions for preparing future social pedagogues for consultative activity. *Scientific Notes: Collection of Articles*, 6, 133–139 [in Ukrainian]. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Pozhidaeva_2012_3.pdf

Shkoliar, L., & Byrsa, N. (2023). Features of professional training for social work specialists under the conditions of martial law in Ukraine. *Science and Education*, (4) [in Ukrainian]. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2023/4_2023/4.pdf

Svatenkov, O., & Svatenkova, T. (2023). Use of training technologies for adolescents in a recreational and developmental environment. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Social Work Series*, 1(9), 69–74 [in Ukrainian].

Tokaruk, L. S., & Chernukha, N. M. (2024). The process of improving digital literacy in future specialists in the social sphere. *Science and Education in the Face of Global Challenges*, 188–192 [in Ukrainian].

Tymchuk, L. I. (2023). Use of the educational-therapeutic potential of digital narratives in the practical work of a social pedagogue. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Social Work Series*, 1(9), 34–39 [in Ukrainian].

Verkholiak, M. R. (2018). Theoretical and practical training of social pedagogues for interaction with public children's and youth organizations in the context of the social paradigm. In *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Psychological and Pedagogical Training of Future Specialists in the Context of Modern Reforms"* (pp. 24–26) [in Ukrainian]. <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Tezy-konferentsiiTeoretyko-praktychna-pidhotovka-sotsialnykh-pedahohiv-do-vzaiemodii-z-hromads-kymy-dytiachymy-ta-molodizhnymy-orhanizatsiiamy-v-umovakh-paradyhmy-sotsial-noi-.pdf>

Отримано редакцією журналу / Received: 05.01.25

Прорецензовано / Revised: 10.01.25

Схвалено до друку / Accepted: 21.01.25

Nataliya OLEKSIUK, DSc (Ped.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1538-1470
e-mail: n_oleksiuk@tnpu.edu.ua
Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University, Ternopil, Ukraine

Nadiya CHERNUKHA, DSc (Ped.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-5250-2366
e-mail: nmchernukha@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL EDUCATORS IN TODAY'S CONTEXT

Background. *In modern conditions, the relevance of rethinking the theoretical foundations and practical mechanisms of professional training of future social pedagogues in institutions of higher and pre-higher education has increased.*

Methods. *The research used the analysis of research search sources; synthesis, comparison, systematization and generalization of information to clarify the state of development of the problem, to determine the conceptual basis of its solution, as well as to highlight the conditions of effectiveness and justify the ways of optimizing the professional training of future social teachers in the context of today.*

Results. *New approaches to the formation of education seekers' professional readiness for socio-pedagogical work in the conditions of the war/post-war period in Ukraine are theoretically substantiated; the principles and sequence of the organization of the educational process at different levels of their professional training are disclosed; systematic, complex and interdisciplinary approaches to the organization of the educational process gained further development; the pedagogical conditions that determine the success of the professional training of future social pedagogues are singled out and the ways of its optimization in institutions of higher and pre-higher education are substantiated.*

Conclusions. *The professional training of future social pedagogues in modern Ukraine is faced with a number of complex challenges, and therefore requires a significant update of content and mechanisms. The results of the scientific search demonstrated the need to continue researching various aspects of the professional training of future social pedagogues, in particular, to work with vulnerable categories of the population and resource provision of this area of activity of institutions of higher and pre-higher education in conditions of martial law. The emphasis is placed on the practical significance of the obtained results for the training of social educators in the context of contemporary socialization challenges.*

Keywords: *components of professional training, improvement of content, optimization of forms, professional competences, professional education, social pedagogue, social responsibility, spheres of influence.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.